

VAN AELST

Vier generaties medici

LEO ADRIAENSSEN

Een patiënt krijgt een behandeling met een klisteerspuit (Gruuthusemuseum Brugge, vijftiende-eeuws).

Afkortingen

GAH	Gemeentearchief 's-Hertogenbosch
OSA	Oud-stadsarchief
RAT	Regionaal Archief Tilburg
RHCE	Regionaal Historisch Centrum Eindhoven
SAB	Stadsarchief Breda

1. L.F.W. Adriaenssen, *Non omnia possumus omnes. Genealogie van het geslacht Van den Nieuwenhuysen 1400–1800* ('s-Hertogenbosch, 1988) 168.

I. CORNELIS ANTHONIS VAN AELST, chirurgijn te Hilvarenbeek, was gehuwd met Kathelyn Wouter Wouter Henrick Meeus van den Nyeuwenhuysen¹, dochter van Wouter bij Beatrix N. Zij woonden te Hilvarenbeek in de Molenstraat en hadden twee kinderen:

2. GAH, R 1543, f 50, 13 november 1627.
3. RAT, Hilvarenbeek R 29, f CL, 28 september 1576. L.F.W. Adriaenssen, *Hilvarenbeek onder de hertog en onder de generaliteit. Sociale en economische geschiedenis van een Kempens dorp tussen 1400 en 1800* (Hilvarenbeek, 1987) 301.
4. RAT, Hilvarenbeek N 4307, f 19, 13 maart 1608.
5. RAT, Hilvarenbeek R 46, f 40^v, 8 april 1628.
6. RAT, Hilvarenbeek R 48, f 52, 13 maart 1632.
7. Adriaenssen, *Hilvarenbeek onder de hertog*, 312.
8. E. Verbist, „Opvolging der drossaards”, *Jaarboek van de Vrijheid en het Land van Geel*, V (1966) 409.
9. J.A. ten Cate, *De notariële archieven in Noord-Brabant* ('s-Gravenhage, 1957) 473.
10. W. van Spilbeeck, „Bijdragen tot de geschiedenis van Mierlo”, *Noord-brabantsche Almanak* (1892) 623.
11. Adriaenssen, *Hilvarenbeek onder de hertog*, 318.
12. Ten Cate, *De notariële archieven*, 469.
13. J.Th.M. Melssen, „Het register van de cijzen, die de heer van Cranendonk in Eindhoven ontving in de jaren 1590 tot 1640” (Eindhoven, 1979) 12.
14. SAB, Breda R 824, f 59^v, 14 oktober 1625.
15. RHCE, Eindhoven R 42 en R 1836, 1661.
16. RHCE, Eindhoven R 1473, 1664.

1. Mr. Cornelis van Aelst, volgt onder II op pagina 229.
2. Anneken Cornelis van Aelst, gehuwd met Joest die Greve Joerdens. In 1627 werd haar nalatenschap collateraal gedeeld; daarin bevond zich een huis te Hilvarenbeek in de Gelderstraat *aent hecken aldaer*.²

II. MR. CORNELIS VAN AELST³, geboren omstreeks 1550, ging op kosten van de heilige-geesttafel van Hilvarenbeek naar school. Hij ontpopte zich als een goede leerling, want later was hij behalve chirurgijn ook notaris. Het notariaat zal hij hebben geleerd na een academische opleiding aan een rechtenfaculteit, maar het vak van heelmeeester kan hij thuis hebben geleerd, van zijn vader. In 1578 kocht hij het huis De Engel aan de gemene plaats (thans Vrijthof) te Hilvarenbeek.

Hij was gehuwd met Dingentken Joachims Bonarts uit Diessen, dochter van Joachim Gerit Bonaerts en van Kathelyn Henrick Snelten. Als zijn weduwe woonde zij in 1608 in de Priesterstraat te Hilvarenbeek; in dat jaar maakte zij haar testament.⁴ Hun kinderen verkochten in 1628 een huis in de Gelderstraat⁵ en in 1632 het grote en kleine huis met de boomgaard, tuin en erf in de Priesterstraat.⁶

De kinderen waren:

1. Mr. Cornelis van Aelst, volgt onder III op pagina 230.
2. Mr. Joachim van Aelst⁷ begon zijn academische loopbaan in Geel, waar hij rond 1597 als schoolmeester de kinderschool en de eerste klassen van de middelbare school had aangenomen.⁸ Op 1 juli 1602 kreeg hij van de Raad van Brabant een admisie als notaris te Hilvarenbeek.⁹ Hij verhuisde vervolgens naar Mierlo, waar hij in 1609 en 1613 wordt gezien als fungerende schout.¹⁰ Later was hij secretaris aldaar. Hij trouwde met Margriet Ardt Henricx.
3. Mr. Bartholomeus van Aelst¹¹, geboren in 1582, praktiseerde minstens sinds 1611 als chirurgijn te Eindhoven. Daar kocht hij in 1616 voor 375 gulden een huis tegenover de kerk. Evenals zijn vader werd hij behalve heelmeeester ook notaris, in welk ambt hij op 25 februari 1619 werd geadmitteerd, met standplaats Gestel.¹² Hij lijkt in Eindhoven te zijn teruggekeerd of blijven wonen, want daar bekleedde hij in 1621-1622 het borgemeesterschap. Hij bezat er een huis in de Achterstraat.¹³ Enkele jaren later was hij secretaris van Oerle.¹⁴

Hij was gehuwd met Anneken Aert Henricx. Haar zus Margriet was gehuwd met Bartholomeus' broer Joachim en haar broer Henrick Aertssen was (in 1625) drossaard van *Aerssen*.¹⁴ Als weduwe was zij in 1661 *vroemoeder* (vroedvrouw) te Eindhoven.¹⁵ Uiterlijk in 1664 is zij overleden.¹⁶

Uit dit huwelijk zijn twee kinderen bekend:

- A. Dingen Bartholomeus van Aelst¹⁵, gehuwd met mr. Bartholomeus Peerbooms.
- B. Elisabeth Bartholomeus van Aelst, gehuwd.

17. Adriaenssen, *Hilvarenbeek onder de hertog*, 320.
18. RAT, Hilvarenbeek R 107, ongef., februari 1631.
19. RAT, Hilvarenbeek R 248, boedelrekening mr. Abraham van Aelst, 3 september 1658.
20. RAT, Hilvarenbeek R 64, f 20, 20 februari 1659.
21. J. MacLean, *De huwelijksaantekeningen van Schotse militairen in Nederland 1574-1665* (Zutphen, 1976) 170.
22. RAT, Hilvarenbeek R 55, f 104, 5 februari 1657; f 117^v, i.m. 27 september 1658.
23. RHCE, Vessem R 26, ongef., 29 november 1649.
24. RAT, Hilvarenbeek R 65, f 117, december 1663.
25. Adriaenssen, *Hilvarenbeek onder de hertog*, 311.
26. In 1631 noemt hij zich ongeveer 60 jaar oud: GAH, N 2667, f 107, 6 oktober 1631.
27. RAT, Moergestel N 4817, f 135, 15 januari 1599; f 136, 2 maart 1599.
28. RAT, Loon op Zand R 62, f 23^v, 11 mei 1611; f 97^v, 13 februari 1613; f 100^v, 4 maart 1613; f 103, 26 maart 1613. Zie ook Wim Cöp, „Het geslacht Broecheoven en het huis Broecheoven. Afstammingsreeks Wouter Bac van Baescot naar de Van Broecheoven-tak in Udenhout en omstreken“, *De Brabantse Leeuw*, deze aflevering, p. 198.
29. RAT, Loon op Zand R 61, f 1, 12 juni 1608.

4. Mr. Abraham van Aelst¹⁷ is geboren in 1586 en trouwde te Hilvarenbeek op 6 maart 1612 met Anneken Gijsbrechts Boonaerts, zijn nicht in de vierde graad, dochter van Ghijsbrecht Adriaen Boonaerts, vorster van Hilvarenbeek, en van Cathalijn Sijmons van Mol, die in de Schoolstraat woonden. Hij was chirurgijn, maar zijn praktijk floreerde niet. Als weduwnaar (sinds 1624) verhuurde hij, mede namens zijn kinderen, zijn huis in de Schoolstraat met behoud van een kamer voor eigen gebruik.¹⁸ In 1656 à 1658 is hij overleden.¹⁹

De kinderen uit dit huwelijk waren:

- A. Dingen mr. Abrahams van Aelst trouwde met Daniel Luycas Schooffs, kleermaker, en erfde van haar vader het huis in de Schoolstraat, inclusief de boomgaard en het recht van overpad naar de Paardenstraat. Zij verkocht het in 1659.²⁰
- B. Katryn Abrahams van Aelst trouwde met Jan de Groot en hertrouwde (ondertrouw op 10 november 1646 te 's-Hertogenbosch²¹) met Alexander Sutherland, een Schotse soldaat. Zij keerde terug naar Hilvarenbeek, waar zij uiterlijk in 1649 de huisvrouw werd van Gerrit Willem Naeykens alias Neuselings, weduwnaar van Anna Peters Verhindert.²² Hij was een zoon van Willem Wouter Naeykens alias Neuselings, voerman, en van Elysabeth van Geraert Andries van Poppel. Behalve met Anna Verhindert was hij – in tweede echt – gehuwd geweest met Lijsbet, met wie hij in 1649 te Vessem haar helft verkocht van haar patrimoniale erfgoederen, waaronder een boederij in het gehucht Donk; zijn zwager Wouter Dierck Handrickx (Lijsbets broer?) was de koper.²³
- C. Anneken Abrahams van Aelst.²⁴
5. Antonia mr. Cornelis van Aelst.
6. Anneken mr. Cornelis van Aelst, gehuwd met Mathys le Rousseau.
7. Jacques van Aelst, woonachtig in het land of de stad van Luxemburg.
8. Maria Cornelis van Aelst trouwde met Jacques Vostens, moleenaar te Antwerpen.

III. MR. CORNELIS VAN AELST²⁵ is in 1572 of kort daarna geboren²⁶ en trad in de medische voetsporen van zijn vader. Te Oisterwijk trouwde hij op 2 februari 1598 met Mariken Cornelis Goitstouwen²⁷, dochter van Cornelia Mathys Henrick Vos (ook: Cornelia Mathys Dirx Vos). Zijn tweede vrouw werd Josijnken Andries Gerits van Broeckhoven²⁸ uit Loon op Zand, dochter van de schepen Andries Gerits van Broeckhoven. Samen met haar verkocht hij in 1608 een deel van een huis, schuur, schop en brouwhuis aan de Rechte Heirstraat aldaar, oostelijk grenzend aan de kerk en het kerkhof, afkomstig uit de nalatenschap van haar ouders.²⁹ In

Een chirurgijnswinkel.

derde echt trouwde hij met Elisabeth Aerts van Boxtel, een Boscche vrouw, dochter van Aert Pauwels van Boxtel en van Margriet Wouter Goossens van den Berch.

In of kort na 1616 solliciteerde Cornelis bij de magistraat van 's-Hertogenbosch als pestmeester.³⁰ Hij was toen poorter – hij was ingeburgerd op 29 juli 1616³¹, maar had al in 1611 om toelating gevraagd tot het chirurgijnsambacht³² – en noemde zich *vry operatuer, chyrurgien, mede oculist*, afkomstig van Loon op Zand, maar geboortig van Hilvarenbeek als chirurgijnszoon en -kleinzoon. Hij bedreef het *operatuerscap van te snyden steenen en bruecken ende drameren der oogen* en werkte voor kloosters, godshuizen, burgers en soldaten. Zijn vak had hij geleerd *by seer goede experte ende cloecke meesters* te Dordrecht, in Vlaanderenland en elders, en hij beheerste *het ambt van drammeren of int oogen te wercken*. In tegenstelling tot andere operateurs en oculisten van steden als Antwerpen had hij geen pensioen van de stad Den Bosch gekregen, maar weleer was hem de *pestmeesterye* toegezegd. Inderdaad werd hij aangesteld als pestmeester, omdat de dienende meester-chirurgijn, Folinus, naar Keulen vertrok: *de besmetten moeten gehandelt ende gevisiteert worden by henne slaepsteden (...) bloet laten, drachten te stellen, te purgeeren, doen sweeten ende de pest coolen vuyt te nemen ende te verbynden ende dyen naevolgende te cureren*. Voorts moest hij de gezonde familieleden informeren en instrueren.

Nadien wordt Cornelis van Aelst verschillende malen gezien als *pestmeester ende chirurgijn binnen deser stadt van Shertogenbosche*.²⁶ De aanstelling was blijkbaar tijdelijk, want op 27 februari 1632 nam de magistraat hem weer aan (met terugwerkende kracht sinds 1 oktober 1631) en wel tegen een honorarium van 500 gulden in tijden van pest en 250 gulden als er geen pest heerste; 1632

30. GAH, Oud archief, inv. Van Zuijlen, A 328, 1600C2, z.d. (na 1615).

31. GAH, OSA 1324, f 12^v.

32. GAH, Oud archief, inv. Van Zuijlen, Stadsresoluties A 18, ongef., 28 mei 1611.

was met viereveerig pestweken een goed jaar voor Cornelis van Aelst.³³

In 1628 kocht Cornelis voor 1400 gulden het huis *de Groen Scheer* in de Orthenstraat te 's-Hertogenbosch.³⁴ Wanneer hij is overleden, is niet bekend, maar in 1645 wordt zijn derde vrouw vermeld als zijn weduwe.³⁵

Uit het eerste huwelijk:

1. Jenneken wordt in 1607 vermeld als Cornelis' onmondige dochter.³⁶

Uit het tweede huwelijk:

2. Maria, te 's-Hertogenbosch gedoopt op 24 augustus 1617.
3. Jacobus, te 's-Hertogenbosch gedoopt op 20 oktober 1619.
4. Josina mr. Cornelis van Aelst trouwde met mr. Everaerd van den Bergh (chirurgijn). In 1658 visiteerde zij als vroedvrouw samen met de pestvroedvrouw van Den Bosch een juist bevalen vrouw.³⁷

Uit het derde huwelijk:

5. Mr. Cornelis van Aelst werd in 1651 als onmondige bevoegd door zijn ooms mr. Abraham van Aelst en Jan Aerts van Boxtel.³⁸ Van de bezittingen die hem in 1651 toevielen werd een inventaris gemaakt:
 - een stuck lijewaet lanck 27½ ellen, wesende ongebleijckt³⁹
 - een stuck ongebleijckt liewat, groot 30½ ellen, den onmondigen toegeëijgent voor twee paer slaepplaeckens ende ses oirfluwijnen
 - ses pellen ende ses lijewatte handtdoecken, noch eenen handdoeck
 - een liewat porst
 - een uytreckende tafel
 - twee nieu Spaensche stoelen
 - twee oude Spaenscheleestoelen
 - twee houte Spaenschestoelen
 - een schabel tafelken
 - twee biese stoelen
 - eenen lessenaer
 - een schabel
 - een groen deekenkiste
 - twee bedden ende twee polinghs ende 5 oircussens, een groen ende een witte deken
 - een wulle beddecleet
 - een Bosscheijck
 - een staelgrauwen laeckenrock
 - een armosynen vlieger
 - een appelbloesemen rock
 - eenen swerten laeckenrock
 - eenen laecken vlieger
 - een casanten rock

33. R.A. van Zuijlen, *Inventaris der archieven van de stad 's Hertogenbosch, chronologisch opgemaakt en de voornaamste gebeurtenissen bevattende. (Stadsrekeningen van het jaar 1399-1800)* (2 stukken; 's-Hertogenbosch, 1863-1866) 1371, 1378.

34. GAH, Oud archief, inv. Van Zuijlen B 133, sub inkomsten, § 60° penning, ongef., 7 januari 1628.

35. GAH, R 1428, f 211^v, 11 augustus 1617; i.m., 21 juli 1645.

36. RAT, Moergestel R 302, f 82, 12 december 1607.

37. GAH, R 670, 2 oktober 1658.

38. GAH, N 2707, f 163, 14 maart 1651.

39. Cornelis had van dit stuk stof recht op 17½ el; de rest moest na het bleken gelijkelijk worden gedeeld.

- een boratten neerstjen
- een Antwerpschenschaeijken
- een partije swerte kant
- twee ghardijnen omloop ende schorsteen cleetjen, noch een schorsteen cleetjen
- een groote gardijn
- een quacij haeren deken
- een silvere souvat
- twee silvere bekers, 2 silvere lepels, een aijerlepelken
- een brandewijn schaelken
- een wit kanneken mit een silveren scheel
- ses nieuwe mans hembden
- 3 paer slaepplaeckens
- 24 neusdoecken
- een bussel cleijn liewaet kindergoet
- een geboerdts kussen
- vijff slaepelaeckens ende t'selechte spracij
- een doopdoeck
- een groot tafelaecken
- elf oirfluwijnen
- twee vrouwen hembden
- een kamkoker
- vijffthien servetten
- drie tafellaeckens
- een pelle gardijn
- een witte voorschoot
- negen kinderdoecken, noch 2 doecken
- $6\frac{1}{2}$ neusdoecken
- een bussel met hantmanir (?)
- een servet
- twelf meersjens
- eenen gruenen kousebandt
- een goude bant, noch silvere bantjens
- een halff getorfde lol
- vier kante beffen
- twee Antwerpensche heijcken
- een el groff lijewat. een lapken goude laken
- drie lobben
- een fluweelen lest
- drijendartich streenen gesooden garen
- negen streenen fijn garen
- schup ende tangh, een cooperen vleespot
- een cooperen emer ende een coopere can
- een cooperen scheppen (?)
- twee cooperen schaelen
- een cooperen erm
- twee coopere luchtters, een roij coopere keteltjen
- drie schaelen

- een trechter met een schuymspaen
- een pockkan
- twee luchters
- een vijsel met twee stempers
- een roij coopere keteltjen
- 3 luchters
- 5 groote bekkens ende een cleijn
- een coopere lanterne
- een wijncanneken
- twee banen ..., een halff pont vlas
- drie schilderijkens
- twee goude trouwringen
- een silvere ijserken, een goude souverain ende een rijcdaelder
- een godt
- een silvere meesschaeltjen
- een postelyne schaeltjen
- een sitte kussen
- een coopere emer
- eenen witten diamant steen
- 45 *fl* lints, een ...ornterie
- 2 witte ende 2 blauwe schotelen

Behalve deze inboedel viel aan Cornelis een huis toe. Bovendien had hij recht op zijn huwelijksgoed ter waarde van 500 gulden (blijkbaar door zijn ouders in een testament of bij huwelijkse voorwaarden overeengekomen). Ten slotte bezat hij de helft in obligaties van 200 gulden en 53 gulden en in een schuldbrief van 240½ gulden.

Cornelis van Aelst volgde in het voetspoor van zijn vader, grootvader en overgrootvader en werd chirurgijn. Zijn standplaats is niet bekend.